Anni Hyvärinen

27.5.2022

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunnan kuulemistilaisuus 1.6.2022

K 1/2022 vp Tasa-arvovaltuutetun kertomus eduskunnalle 2022

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) kiittää tasa-arvovaltuutettua erinomaisesta kertomuksesta ja pitää tärkeänä sen huolellista käsittelyä eduskunnassa. Monilta osin sukupuolten tasa-arvo on yhteiskunnassamme hyvällä tasolla, mutta sitkeät rakenteelliset ongelmat haastavat kokonaiskuvaa. THL yhtyy valtuutetun havaintoihin ja kehittämissuosituksiin.

Tasa-arvovaltuutetun rooli työelämän tasa-arvokysymyksissä olennainen

Tasa-arvovaltuutetun rooli työelämää koskevissa tasa-arvokysymyksissä ja työelämän muutosten ja murrosten seurannassa on olennainen. Pitkäjänteisestä työstä huolimatta monet sukupuolten tasa-arvon esteistä ja haasteista käsittelevät juuri työelämää. On valitettavaa, että raskaus- ja perhevapaasyrjintä on edelleen merkittävä ongelma työelämässä, eikä tilanne ole merkittävästi parantunut viime vuosina. **THL kannattaa valtuutetun suositusta siitä, että raskaus- ja perhevapaasyrjinnän ehkäiseminen otetaan tasa-arvopolitiikan painopisteeksi sekä valtuutetun ehdottamia toimenpiteitä syrjinnän lopettamiseksi**.

Kuten valtuutettu tuo esiin, tasa-arvon lisääminen työelämässä vaatii monenlaisia toimia lainsäädännön keinoista työpaikkatason käytäntöihin. Työtä on tehty pitkään, mutta edelleen esimerkiksi ammattien, alojen ja asemien eriytyminen sukupuolen mukaan sekä sukupuolten palkkaerot elävät sitkeässä. **THL kannattaa määrätietoista ja pitkäjänteistä työtä työmarkkinoita ja koulutusvalintoja jäykistävän segregaation purkamiseksi.** THL:n ja STM:n yhteisessä Segregaation purku – työkaluja tasa-arvoisempaan työelämään -hankkeessa kootun tiedon perusteella segregaatiota voidaan lieventää esimerkiksi purkamalla sukupuoleen liitettyjä stereotypioita. Tehokas keino tähän on sukupuolitietoinen viestintä, kuten sukupuolineutraalien ammattinimikkeiden käyttöönotto sekä työpaikoilla että yhteiskunnassa laajemminkin.

Lainsäädäntöä kehitettävä sukupuolen moninaisuuden tueksi

Tasa-arvovaltuutettu kiinnittää asianmukaista huomiota sukupuolen moninaisuuden kysymyksiin ja sukupuolivähemmistöjen asemaan yhteiskunnassa. THL:n Kouluterveyskyselyn tulokset (2019 ja 2021) osoittavat, että sateenkaarinuoret voivat muita huonommin monella osa-alueella ja koronatilanne on entisestään pahentanut tilannetta. **THL pitää valtuutetun tavoin tärkeänä, että meneillään olevassa translain uudistuksessa kiinnitetään huomiota alaikäisten asemaan ihmisoikeusperustan ja lapsen oikeuksien näkökulmista. THL katsoo, että vaatimus täysi-ikäisyydestä juridisen sukupuolen korjaamiseksi on ongelmallinen ja heikentää translasten ja -nuorten asemaa.** Heille juridisen sukupuolen korjaamisella jo ennen täysi-ikäisyyttä olisi merkittävä hyvinvointia ja turvallisuutta edistävä vaikutus.

Tasa-arvovaltuutettu huomioi kertomuksessaan, ettei nykyinen lainsäädäntö riittävästi huomioi intersukupuolisuutta, alaikäisten asemaa ja muunsukupuolisuutta. Valtuutetun mukaan

intersukupuolisten lasten kiireettömistä lääketieteellisistä toimenpiteistä on pidättäydyttävä, kunnes lapsella on mahdollisuus antaa tietoon perustuva suostumus. **THL pitää tärkeänä, että intersukupuolisten, muunsukupuolisten ja sukupuolettomien asemaa vahvistetaan ja selvitetään väestötietojärjestelmän sukupuolitiedon muuttamista valinnaiseksi tai binääristä sukupuolta moninaisemmaksi.**

Sukupuolistuneen väkivallan ja vihapuheen vastaista työtä vahvistettava

Tasa-arvovaltuutettu pitää naisiin kohdistuvaa väkivaltaa yhtenä Suomen vakavimmista ihmisoikeusongelmista. Tasa-arvovaltuutetun mukaan syrjäytymis- ja köyhyysriskejä sekä näiden vaikutuksia tulisi tarkastella sukupuolinäkökulmasta. Syrjäytymisen ja väkivallan ennaltaehkäisyssä ja siihen puuttumisessa tulisi tunnistaa sukupuolityypillinen riskikäyttäytyminen, purkaa haitallisia sukupuolistereotypioita ja huomioida mahdollisten sukupuolisensitiivisten toimien tarve. **THL yhtyy tasa-arvovaltuutetun näkemyksiin sukupuolisensitiivisen lähestymistavan tarpeellisuudesta sukupuolistuneen ongelman ratkaisemiseksi. THL pitää tasa-arvovaltuutetun lailla myös intersektionaalista lähestymistapaa tärkeänä väkivallan vastaisessa työssä, sillä kuten kertomuksessa todetaan, väkivalta on sidoksissa sukupuolen lisäksi myös muihin sosiaalisiin kategorioihin.**

Lisäksi tasa-arvovaltuutettu painottaa, että erityisesti vakavan ja korkean riskin lähisuhdeväkivallan osalta valtakunnallinen ja systemaattinen riskinarviointimenetelmä on tärkeä osa palvelujärjestelmää, jotta erityisesti kuolemaan johtavaa väkivaltaa onnistuttaisiin ennaltaehkäisemään nykyistä tehokkaammin. Tasa-arvovaltuutettu nostaa kertomuksessaan esiin sen, että esimerkiksi tällä hetkellä MARAK, vakavan parisuhdeväkivallan riskinarvioinnin ja uhrin auttamisen moniammatillinen menetelmä, ei ole kattavasti valtakunnallinen tai lakiin perustuva viranomaisvelvoite. **THL yhtyy valtuutetun huoleen ja esittää, että MARAK-menetelmästä olisi syytä säätää lailla, jotta vakavan parisuhdeväkivallan uhrien moniammatillinen auttaminen sekä pääsy oikeuksiin ja palveluihin toteutuisi yhdenvertaisesti koko maassa.**

Tasa-arvovaltuutettu huomautti jo edellisessä kertomuksessaan, että väkivallan vastaiselle työlle pitää varmistaa riittävät resurssit ja että koordinaatiotyössä tulee olla alue- ja kuntataso mukana. Monialaisen, sukupuolisensitiivisen väkivallan ehkäisyn rakenteet on luotava ja juurrutettava niin valtakunnallisesti, uusilla hyvinvointialueilla kuin kunnissa. Valtuutetun näkemyksen mukaan rakenteiden tulee olla poikkihallinnollisia ja pysyviä. Uusien hyvinvointialueiden rooli väkivallan vastaisessa työssä on määriteltävä. Valtuutettu esittää, että alueellisia väkivallan vastaisia rakenteita tulee tukea siten, että yhteinen toiminta on koordinoitua ja suunnitelmallista. **THL julkaisee yhdessä sosiaali- ja terveysministeriön kanssa kesäkuussa 2022 uudet ohjeet hyvinvointialueille ja kunnille lähisuhdeväkivallan ehkäisyn koordinaatiorakenteiden ja lähisuhdeväkivallan vastaisen toiminnan järjestämiseksi. Ohjeet sisältävät käytännön esimerkkejä toimivista toimintamalleista, monialaisesta yhteistyöstä sekä kirjallisten hoito- ja palvelupolkujen laatimisesta lähisuhdeväkivallan uhrien ja tekijöiden sekä väkivallalle altistuvien lasten auttamiseksi. THL esittää, että jos suositusten ei lähivuosien seurannan jälkeen voida havaita johtaneen riittävien koordinaatiorakenteiden muodostumiseen alueilla, tulee tästäkin antaa velvoittava säädös.** THL korostaa, että tutkimuksista tiedetään, että alueilla, joissa on asetettu lähisuhdeväkivallan ehkäisyn koordinaatiorakenne, on muita alueita huomattavasti tehokkaammat palveluketjut ja käytännöt väkivaltaan puuttumiseksi.

THL pitää tärkeänä, että vihapuheen vastaista työtä on tehostettu ja ilmiön sukupuolistuneisuus ymmärretty. Vihapuheella on laajasti vaikutusta sitä kokeneiden ihmisten hyvinvointiin ja turvallisuuteen sekä yleiseen turvallisuuteen, osallisuuteen, yhdenvertaisuuteen ja sukupuolten tasa-arvoon. Tasa-arvovaltuutetun edellisessä eduskunnalle annetussa kertomuksessa todettiin, että rikoslain mukaiseksi koventamisperusteeksi olisi lisättävä sukupuolen ohella sukupuoli-identiteetti ja sukupuolen ilmaisu. **Nyt esitetty rikoslain 6 luvun 5 §:n muutos ei sisällä tällaisia nimenomaisia viittauksia ja THL katsoo valtuutetun tavoin sen olevan siten ristiriidassa syrjinnänvastaisen oikeuden ja sukupuolen moninaisuuden huomioimisen kanssa.**

Syrjinnän vastaista lainsäädäntöä kehitettävä kokonaisuutena

Tasa-arvovaltuutettu nostaa kertomuksessaan esiin useita esimerkkejä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslakien ja valvovien viranomaisten toimivaltuuksien eroista. Esimerkiksi tasa-arvolaissa, toisin kuin yhdenvertaisuuslaissa, viranomaisten syrjiväksi katsottavat menettelyt eivät kuulu hyvitysseuraamuksen piiriin, elleivät viranomaiset toimi sellaisessa roolissa, että niitä velvoittavat syrjinnän erityiskiellot. Vastaavasti, työhönotossa tapahtuvassa syrjinnässä tasa-arvolain hyvitysseuraamus ei koske valintapäätöstä edeltäviä hakuvaiheita, eikä valtuutetulla myöskään ole laissa määriteltyä mahdollisuutta tulla kuulluksi tuomioistuimessa tasa-arvolain soveltamista koskevassa asiassa.

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslait eroavat nykyisellään toisistaan myös viranomaisten suunnittelu- ja edistämisvelvoitteiden osalta, mikä aiheuttaa epäselvyyttä toimeenpanoon. Lisäksi sukupuolivähemmistöjen aseman edistämisvelvoite tasa-arvolaissa on muita heikompi.

Suomessa on tehty pitkäjänteistä työtä sukupuolinäkökulman valtavirtaistamiseksi kaikkien hallinnonalojen ja viranomaisten toimintaan. Viranomaisten velvoitteet edistää tasa-arvoa on kirjattu tasa-arvolakiin. Velvoitteet koskevat myös parhaillaan toimintaansa aloittelevia hyvinvointialueita. Julkisten instituutioiden ja palveluiden toiminta on sukupuolten tasa-arvon saavuttamisen kannalta olennaista. Tästä syystä on valitettavaa, ettei näitä teemoja käsitellä valtuutetun kertomuksessa. **THL on jo aiempaa, vuonna 2018 annettua valtuutetun kertomusta koskevassa lausunnossaan todennut, että olisi tärkeää, että sukupuolten tasa-arvon edistämisen velvoitteita täsmennetään viranomaisten toiminnan ja julkisten palveluiden järjestämisen osalta ja että muutosten vaatimat ohjaus- ja valvontatoiminnan lisäresurssit varmistetaan.** Kehittämistarve on edelleen ajankohtainen.

THL katsoo, että kansallista syrjinnän vastaista lainsäädäntöä tulisi kehittää hallinnonalojen rajat ylittäen kokonaisuutena ja tasatahtisesti. Lakien kokonaisuutta ja viranomaisten toimivaltaan liittyviä kysymyksiä on arvioitava ensisijaisesti syrjintää kokeneen oikeusturvan toteutumisen ja matalan kynnyksen oikeussuojakeinojen saavutettavuuden kannalta. Tämä tukee syrjinnän vastaista ja yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa edistävä työtä kokonaisuutena ja auttaa eri toimijoita paremmin ymmärtämään ihmisten yhdenvertaisuuteen ja tasa-arvoon eri näkökulmista ja toisensa risteävästi vaikuttavia tekijöitä.

THL yhtyy valtuutetun suositukseen oikeussuojan saavutettavuutta tarkastelevasta selvityksestä. THL pitää syrjintää kohdanneen henkilön oikeussuojan näkökulmasta tarkoituksenmukaisena, että yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta voisi tulevaisuudessa määrätä hyvitystä. Nykyisellään riita-asioihin liittyvä kuluriski heikentää monen mahdollisuuksia vaatia hyvitystä käräjäoikeudessa. On tärkeää, että syrjintää kokeneella henkilöllä on hänen

Anni Hyvärinen

27.5.2022

tuloistaan ja varallisuudestaan riippumatta käytössään tehokas oikeussuojakeino kompensaation saamiseksi.

Tasa-arvovaltuutetun tavoin THL tunnistaa tarpeen vahvistaa moniperusteisen syrjinnän torjumista ja kannattaa tasa-arvovaltuutetun toimivallan uudelleen arviointia moniperusteisen syrjinnän kysymyksissä, joissa sukupuoli on yksi syrjintäperusteista.

Pääjohtaja Markku Tervahauta

Johtaja Tiina Laatikainen